

PROPOZYCJE „ETHOSU”

Świadkowie Świadka, red. ks. Alfred Wierzbicki, Jarosław Merecki SDS, Cezary Ritter, Lublin 2001, Redakcja Wydawnictw KUL (w druku).

Rok Jubileuszowy przeżywany przez cały Kościół, znalazł swój skromny wyraz w życiu Instytutu Jana Pawła II KUL. Konwersatorium Myśli Jana Pawła II było w roku 2000 zatytułowane „Deus homo... Cur? – Bóg człowiekiem... Dlaczego? Chrześcijaństwo na progu trzeciego tysiąclecia”. Z inicjatywy dyrektora Instytutu, ks. prof. Tadeusza Stycznia, do udziału w comiesięcznych spotkaniach, ze specjalnie przygotowanymi na tę okoliczność wykładami, zaproszonych zostało wiele wybitnych osobistości, wśród nich cztery osoby spoza Polski, będące głównymi autorami prezentowanej książki, a które określiliśmy tu mianem: „świadkowie Świadka”. Osobami tymi są: Irina Iłowajska-Alberti, Rosjanka, redaktor naczelny tygodnika „Russkaja Mysl”; dr Joaquín Navarro-Valls, Hiszpan, dyrektor Biura Prasowego Stolicy Apostolskiej; prof. Norman Davies, Brytyjczyk (dokładniej: Walijszyk), historyk z Oxfordu; oraz prof. Rocco Buttiglione, Włoch, filozof, a od kilku lat także polityk, deputowany do Parlamentu Europejskiego. Każdy z nich, poruszony świadectwem Jana Pawła II, znalazł się w kręgu oddziaływania jego myśli.

Książka oddaje głos wszystkim tym postaciom. Najpierw Irinie Iłowajskiej-Alberti. We wspomnianym cyklu Konwersatorium została poproszona o wykład „Co chrześcijanom Zachodu może zaproponować chrześcijańska mądrość Wschodu?”, który został zaplanowany na 11 kwietnia 2000 roku. Kilka dni przed tą datą dotarła do nas wieść o śmierci pani Iłowajskiej-Alberti. Do spotkania i do wykładu nie doszło. W tej sytuacji zdecydowaliśmy się przypomnieć jej wykład wygłoszony w Lublinie w roku 1995, ma on bowiem duże znaczenie dla wzajemnego zrozumienia Wschodu i Zachodu Europy, szczególnie zaś dla pojednania między Polakami i Rosjanami. Nie stracił też nic ze swej aktualności, a jego treść współbrzmi z głównym nurtem Jubileuszu – potrzebą pokuty i pojednania.

„Głos, którym masz mówić”. Tak w nawiązaniu do słów hiszpańskiego poety ujął swe powołanie dr Joaquín Navarro-Valls, który ma przekazywać prawdę chrześcijańskiego orędzia przy Pierwszym Apostole. Jest to nie tylko jego oficjalna funkcja, ale również potrzeba serca. Podobnie potrzebą serca była jego wizyta w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w dniu 80. urodzin Ojca Świętego, 18 maja 2000 roku. Tu bowiem zasadnicza cecha osobowości Karola Wojtyły – pasja poznania i miłowania człowieka – znajdowała swój naukowy wyraz. Pasja ta kazała Mu stać się „Papieżem-Pielgrzymem”, aby dotrzeć do każdego człowieka, gdziekolwiek on żyje. W książce Navarro-Valls mówi o swojej wędrówce pod drogach świata z Papieżem-Pielgrzymem.

Przedłużeniem obchodów papieskich urodzin w KUL była wizyta prof. Normana Daviesa, połączona z uroczystością nadania mu tytułu Honorowego Obywatela Lublina. Rzecz to symboliczna: historyk, który w swych pracach przedstawiał Polskę jako „serce Europy”, został honorowym obywatelem miasta, które owo „serce” szczególnie wyraża. Okolicznościowy wykład: „Histora igrzyskiem Pana Boga? Polska, Europa i świat dziesięć lat po upadku muru w Berlinie” – to swoista „ponowna lektura”. W roku 1988 bowiem Instytut nasz z okazji dziesięciolecia pontyfikatu Jana Pawła II zaprosił uczonego z Oksfordu z wykładem: „Polska 1978-1988: God’s Playground”. Ówczesna diagnoza wpływu tego pontyfikatu na świadomość Polaków okazała się nad wyraz trafna, dlatego też w książce umieszczono obydwie wykłady.

Wreszcie Rocco Buttiglione – filozof i polityk. Polityka jest najszerszą płaszczyzną, na której człowiek ma szansę czynić dobro. W tym miejscu spotyka się ona z filozofią. Prawidłowe rozpoznanie dobra – zwłaszcza w aspekcie antropologiczno-moralnym – należy bowiem do kompetencji filozofii, jego wcielenie w życie wspólnoty politycznej zaś – do kompetencji polityki. Trud z nim związany Buttiglione określa jako „ból polityki”. Podobnie jak w przypadku N. Daviesa, obok „jubileuszowego” wykładu, sięgnęliśmy także do wykładu sprzed lat. I tutaj bowiem uznaliśmy, że wykład Rocca Buttiglione „Jan Paweł II a polska droga do wolności”, wygłoszony na KUL-u w 1989 roku, zachowuje swą aktualność, a jego pointa przedstawiona w formie alternatywy: Polacy mogą dołączyć do grona społeczeństw konsumpcyjnych lub zaproponować Europie przymierze rynku i solidarności – brzmi dla nas niczym swoiste memento w obliczu aspiracji naszego kraju do wejścia do struktur Unii Europejskiej.

C.R.

Tadeusz Styczeń SDS, *Rozum i wiara wobec pytania: Kim jestem?*, Lublin 2001, Wydawnictwo TN KUL (w druku).

W tytule książki obecne są dwa wyraźne odniesienia do encykliki Jana Pawła II *Fides et ratio*. Pierwszym z nich jest odwołanie się do „dwóch skrzydeł”: wiary i rozumu (jak na filozofa przystało, w odwrotnej kolejności: najpierw jest tu wymieniony rozum, potem wiara), dzięki którym „duch ludzki unosi się ku kontemplacji prawdy”. Księdzu Styczniewi chodzi o prawdę, która najgłębiej obchodzi (a przynajmniej powinna obchodzić) każdego człowieka: Kim jestem? Przez co spełniam się jako człowiek? Tu właśnie odnajdujemy drugie odniesienie do encykliki. Rozum i wiara stoją bowiem „wobec pytania: Kim jestem?” Pytanie to stanowi w tym kontekście inną wersję słynnego Sokratejskiego hasła: „Poznaj samego siebie!”, które Jan Paweł II uczynił tytułem wprowadzającego rozdziału encykliki.

Książka mówi o człowieku widzianym „z niskości doświadczenia” ludzkiego (perspektywa filozoficzna) oraz „z wysokości krzyża” (perspektywa teologiczna). Autor prowadzi w niej czytelnika śladami dociekań antropologiczno-etycznych Karola Wojtyły (zob. zwłaszcza rozdział „Być sobą to przekraczać siebie”), jak i teologicznej myśli Jana Pawła II (rozdziały: „Na początku była prawda”, „Dlaczego Bóg chlebem?”, „Rozum i wiara współodpowiadają na pytanie: Kim jestem?”). Całość domknięta jest – lub raczej spięta, niczym klamrą – dwoma tekstami o charakterze filozoficznym, ale stanowiącymi zarazem zapis „dziejów duszy” ich autora: „Od przeżycia Bożego Narodzenia do doświadczenia etycznego” – na początku książki, oraz wieńczącym dzieło artykułem pod nieco zagadkowym tytułem: „Kim właściwie jest Jan Paweł II?” Bardzo instruktywne wprowadzenie do książki, jak i w ogóle wprowadzenie do filozoficznej myśli ks. T. Stycznia, stanowi tekst „Personalizm etyczny” autorstwa jednego z jego uczniów, Kazimierza Krajewskiego.

Ks. Styczeń widzi człowieka jako kogoś, kto znajduje się „w pułapce prawdy”. Wierność prawdzie jest sposobem potwierdzania tożsamości człowieka i drogą do spełnienia się jego wolności (nie ma wolności poza prawdą). Stąd sprzeniewierzenie się prawdzie jest także samosprzeniewierzeniem, jest rodzajem autodestrukcji człowieka. Fakt samosprzeniewierzenia nie jest jednak czymś obcym ludzkiemu doświadczeniu. Więcej: jest on głęboko w to doświadczenie wpisany, gdyż człowiek, który ulegnie sile nieprawdy, nie może już tego faktu uczynić niebyłym, fakt ten pozostaje na zawsze częścią jego życiorysu. Czy można znaleźć wyjście z tego tragicznego położenia? Odpowiedź przychodzi „z góry”: oto Bóg stał się Człowiekiem dla ocalenia tożsamości człowieka, który sprzeniewierzył się samemu sobie. Dlatego ks. Styczeń nazywa etykę „filozofią adwentu”, filozofią poszukującą zbawienia i w konsekwencji otwartą na soteriologię wynikającą z chrześcijańskiego Objawienia. Jest to zarazem perspektywa, w której rozum i wiara są „dwoma

skrzydłami” unoszącymi nas „ku kontemplacji prawdy”. Tą kontemplowaną prawdą jest sam człowiek, jego powołanie, dramat i szansa ocalenia.

C.R.

Jacques Maritain, *Dziewięć wykładów o podstawowych pojęciach filozofii moralnej*, tłum. J. Merecki SDS, Lublin 2001, ss. 204, Redakcja Wydawnictw KUL.

Filozofia Jacquesa Maritaina jest wciąż mało znana w Polsce, a z jego licznych dzieł, obejmujących prawie całe spektrum filozofii teoretycznej i praktycznej, przetłumaczono dotychczas zaledwie kilka. A był to przecież jeden z najważniejszych intelektualistów katolickich XX wieku, myśliciel, który przyczynił się do odnowy tomizmu i wzbogacił go o nową, odpowiadającą potrzebom naszych czasów problematykę. Również do filozofii moralnej Maritain wniósł znaczący wkład (mówi o nim szerzej ks. prof. Tadeusz Styceń we wstępie do prezentowanej książki). Spośród jego dzieł dotyczących tej właśnie dziedziny filozofii wyróżnioną pozycję zajmują *La philosophie morale* (*Filozofia moralna*, w której Maritain poddaje analizie główne systemy etyczne, jakie powstały od starożytności aż po czasy współczesne) oraz udostępnione właśnie polskiemu czytelnikowi *Dziewięć wykładów o podstawowych pojęciach filozofii moralnej*.

Książka ta jest zapisem wykładów, które Maritain wygłosił w 1949 roku, ale chociaż od tego czasu upłynęło już pół wieku, książka nie straciła nic ze swej aktualności. Maritain analizuje w niej takie pojęcia, jak dobro i wartość, cel ostateczny, doświadczenie moralne, wolność, norma, powinność, prawo czy sankcja. W swoich analizach odwołuje się często do filozoficznej myśli św. Tomasza, ale jego dzieło nie jest prostym streszczeniem refleksji etycznej Akwinaty. Chociaż pozostaje krytyczny w stosunku do wielu nowożytnych systemów filozofii moralnej, to jednak bliski jest mu postulat traktowania filozofii moralnej jako dyscypliny autonomicznej. Chodzi mu o to, aby etykę rozpoczynać od analizy treści doświadczenia moralnego, a nie traktować jej jako systemu twierdzeń wydedukowanych z przyjętych wcześniej zasad metafizycznych.

Chociaż dyskusja dotycząca punktu wyjścia refleksji etycznej nieco już przygasła (w środowisku lubelskim toczyła się ona zwłaszcza w latach osiemdziesiątych), to publikacja książki Maritaina stanie się być może impulsem do powrotu do niej.

D.Ch.

Artur Jerzy Katolo, *Embrion ludzki – osoba czy rzecz?*, Lublin-Sandomierz 2000, ss. 247, Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu.

Primum non nocere (po pierwsze nie szkodzić). Ta stara i podstawowa zasada medycyny nakłada szczególne zobowiązania moralne na lekarza: w jego pracy chodzi wszak o dobro drugiego człowieka, który z pełną ufnością powierza mu swoje zdrowie i życie.

Czy jednak zasada ta powinna odnosić się także do embrionu ludzkiego? Aby udzielić odpowiedzi na to pytanie, trzeba odpowiedzieć najpierw na pytania bardziej podstawowe: Czy embrion ludzki jest osobą? Co upoważnia nas do tego, aby przyznać mu status bycia osobą lub odmówić tego statusu? Książka, którą tu anonsujemy, zmierza – na drodze analizy danych biologicznych i refleksji teologiczno-filozoficznej – do udzielenia odpowiedzi na te pytania. Po pokazaniu, że embrion ludzki jest osobą, a nie swego rodzaju przedosobową istotą żyjącą, autor ukazuje zagrożenia, wobec których staje dzisiaj to rozwijające się życie ludzkie. Wśród zagrożeń tych można wymienić: sztuczną prokreację, manipulacje genetyczne, eksperymenty i aborcję. Fakt, że embrion ludzki jest osobą, a nie jedynie zbiorem komórek, sprawia, że konieczne staje się ustalenie, jakie prawa przysługują tej najmniejszej istocie ludzkiej. Autor stara się uzasadnić, dlaczego należy mówić o takich prawach embrionu, jak prawo do życia, prawo do tożsamości i do bycia poczętym w rodzinie oraz prawo do bycia poczętym na sposób ludzki (a nie na przykład w wyniku sztucznego zapłodnienia czy klonowania).

Uznanie tych praw, wynikających z natury osoby, nakłada na świat dorosłych określone zobowiązania w stosunku do embrionu ludzkiego, takie jak obowiązek opieki medycznej czy opieki prawnej.

Prezentowana książka, która jest zarazem rozprawą doktorską autora, opiera się głównie na włoskiej literaturze teologiczno-bioetycznej, a także szeroko uwzględnia nauczanie Magisterium Kościoła.

Dyskusja nad statusem ontologicznym embrionu ludzkiego oraz nad jego prawami będzie z pewnością nadal trwała, zwłaszcza w obliczu nowych możliwości manipulacji, które otwierają się za sprawą rozwoju nauk medycznych. Prezentowana książka stanowi warty uwagi przyczynek do dyskusji nad ontycznym statusem embrionu ludzkiego.

J.M.